

На відстані серця (про вивчення історії та літератури рідного краю в загальноосвітній школі)

*Тут тільки те, що хочу зберегти,
сучасникам й нащадкам передати
за грані, за провали, за мости,
за світлі дні і за печальні дати.*

*Хай роки дзвонять колосом в полях
І в наших душах розквітає слово.
Тут те, без чого я – уже не я,
перед тобою, друже, моя сповідь.*

На часі становлення людини сьогодення найважливіше значення надається формуванню її освіченості, духовності, характеру, який вимагає життя. Поряд з високою освіченістю важливим є вміння людини співіснувати в суспільстві, творити його і себе. Серед складових пріоритет надається формуванню громадянина-патріота, який поважаючи загальнолюдські інтереси, має оберігати рідну культуру, мову, духовність, тобто те, що робить людину людиною.

Видатний педагог сучасності В. Сухомлинський писав про це: «Сила духу як моральна цінність починається з віри в моральні святині нашої Вітчизни, народу. Людина, яка не вірить ні в що, не може бути ні духовно сильною, ні морально чистою, ні мужньою. Віра в ці святині дає людині, починаючи з юного віку, виключно цінні духовні якості: бачення і відчуття великого світу суспільного життя, прагнення жити в цьому світі».

Сім'я, школа, інші громадські та духовні інститути покликані будувати людину-творця, яка змогла б у нелегких умовах сьогодення відстоювати інтереси свої і національні, не піддаючись на різні негативні впливи. Життя дає для цього немало цінного матеріалу. Ми поведемо мову про викладання історії і літератури рідного краю в загальноосвітній школі і значення його для виховання підростаючого покоління.

Історичне минуле нашого краю, зокрема Острожчини, дає потужний потенціал для виховання національно свідомих українців. Хоча в перебігу часу змінювалися межі адміністративних одиниць Волині але в наших предків завжди жила і передавалася від покоління до покоління думка про етнічну спільність і приналежність краян до єдиного українського народу.

Важливим компонентом шкільної історичної освіти є знання учнів про минуле рідного краю. Починається набування цих знань з молодших класів,

де учні, складаючи свій родовід, дізнаються про події минулих років, десятиріч. Вивчення в подальших класах історії рідного краю ставить за мету посилити державотворчий потенціал вітчизняної історії. Вона сприяє вихованню національної свідомості учнів.

Мусимо визнати, що тут на вчителів і вихователів чекають значні труднощі. Адже за часів існування компартійного режиму любов до рідного краю трактувалася як український буржуазний націоналізм, таврувалася і переслідувалася. І лише після розпаду СРСР і утворення суверенної держави України ми перестали бути українськими буржуазними націоналістами і не боїмося називати себе щирими українцями.

Отже в цьому плані нині слід починати майже з азів. Добре те, що українська діаспора надає допомогу. Негативним чинником є обмаль літератури: наукової, популяризаторської та методичної. Так, навчальний посібник «Історія нашого краю» для учнів 7-11 класів загальноосвітніх шкіл і нових типів закладів освіти Рівненської області за авторством В. І. Тхора, В. М. Сніцаревича та В. К. Троцюка вийшов 2001 р. в Рівному накладом всього ...1000 примірників. І це при тому, що в області функціонує 748 шкіл. А цінна праця Я. О. Пури «Край наш у назвах» видрукувана тиражем 300 примірників.

Відтак тут є де проявити свої можливості вчителям історії, краєзнавцям. Зокрема варто було б взятися за написання історико-краєзнавчих нарисів про населені пункти району, залучати до цього учнівську молодь. Поки що в нашому районі вийшов невеликим накладом історико-краєзнавчий нарис про село Білашів. Впевнений, що освітяни в цьому питанні будуть одержувати дійову і результативну допомогу від працівників Острозького історико-культурного заповідника, районного відділу освіти, інших органів місцевого самоврядування. Потрібно також активізувати роботу шкільних музеїв.

Дещо краще, порівняно, становище з вивченням літератури рідного краю. Вивчення літератури рідного краю в школі має важливе значення тому, що воно «оживляє» літературну освіту і самоосвіту, максимально наближаючи їх до життя: учні дізнаються про тих письменників минулого, творчість яких пов'язана з нашим краєм, і про тих, що живуть і творять нині, з якими можна зустрітись, ознайомитися з секретами їх творчості. Разом з тим, школярі починають краще сприймати і розуміти історію рідного краю, його особливості, в них виховуються риси національної самосвідомості, що так важливо нині та, безперечно, і завжди. Поетичне слово стає ближчим, зрозумілішим, сприяє інтенсивному розвитку творчого мислення, деякі учні самі пробують писати поетичні і прозові твори, бо знайомство з книгами краян, зустрічі з місцевими авторами породжують в них почуття впевненості у власних силах. Про це свідчать альманахи учнівської літературної творчості.

Знайомство з багатою та різноманітною літературою Волині починається у початкових класах. Тут воно носить дещо фрагментарний характер, але, разом з тим, має більше емоційне навантаження. Дітям цікаво дізнаватися про те, що у минулих сторіччях на Рівненщині, а також на Острозьщині, побували, жили і творили Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Улас Самчук, Олекса Стефанович, Олена Теліга та ін.

Ближчими і зрозумілішими стають школярам твори сучасних письменників, коли вчитель, наприклад, скаже, що Любов і Микола Пшеничні мешкають у селі Мирогоща Дубенського району. Запам'ятають вони і те, що автори творів для дітей, як Євген Шморгун, Ростислав Солоневський, Євген Цимбалюк, Сергій Рачинець та інші проживають за декілька десятків кілометрів, що вони, хто раніше, хто пізніше, працював чи працює в школі. Принагідно варто сказати дітям, що більшість сучасних письменників поєднує літературну діяльність з роботою в навчальних закладах, лікарнях, культосвітніх установах, в промислових та сільськогосподарських підприємствах, у торгівлі. Це сприяє кращому розумінню процесу літературної творчості, зв'язку її з повсякденним життям.

Починаючи з п'ятого класу вивчення літератури рідного краю, як і історії рідного краю, стає більш систематизованим, з кожним роком конкретизується, ускладнюється і розвивається. Важливе значення в кожному класі мають перші уроки, які націлюють учнів на самостійну роботу, дають їм методичні алгоритми, спонукають поповнювати власні бібліотеки. Чимало при цьому допомагають державні книгозбірні, приватні бібліотеки вчителів.

Покращенню ефективності і результативності навчального процесу сприяють зустрічі з письменниками-сучасниками, екскурсії до місць народження і проживання видатних майстрів слова минулих часів: Острога, Дерманя, Дубна, Кременця, Почаєва, Новоград-Волинського та ін. Непогано прислужиться і місцева преса, яка знайомить широкий читацький зал з творчістю місцевих літераторів.

І, врешті, на уроках літератури рідного краю слід згадувати і про край-представників інших мистецтв: музики, образотворчого, скульптури, архітектури, які відображають життя іншими способами і засобами. При цьому необхідно акцентувати, що всяке справжнє мистецтво потребує любові, самовідданості, постійної праці, самовдосконалення.

Вивчення літератури рідного краю на сучасному етапі вимагає нового підходу, проведення нетрадиційних уроків. Безперечно найкращі результати дають зустрічі з місцевими літераторами. Можна використовувати авторські уроки, читацькі конференції, де автори розповідають про своє життя,

знайомлять зі своїми новими творами. Хороші наслідки дають інтегровані уроки, уроки рольової гри, уроки-спогади, уроки-бесіди. У молодших класах добре запам'ятовуються уроки-концерти і уроки-подорожі, які сприяють мистецькому розвитку учнів, прищеплюють у них нахили до літературно-краєзнавчої роботи.

Вчителі старших класів можуть проводити уроки-семінари, уроки-роздуми, уроки-дослідження, бінарні уроки. Це спонукає учнів до розвитку самостійності, сприяє виробленню в них умінь і навиків критично і реально оцінювати обраний матеріал.

На уроках літератури рідного краю може добре прислужитись участь і допомога вчителів музики, образотворчого мистецтва, народознавства і українознавства, історії та географії.

І, що найголовніше, для отримання бажаних результатів необхідно активізувати учнів на самостійне вивчення творів місцевих літераторів.

Література

1. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. – Т. 2. – Почаев, 1889.
2. Пура Я. О. Наш край у назвах. – Рівне: Перспектива, 2002.
3. Тхор В. І., Сніцаревич В. М., Процюк В. К. Історія нашого краю. – Рівне, 2001.
4. Кралюк П. М. Волинь у житті та творчості Тараса Шевченка. – Луцьк, 2006.
5. В. Кучерук. Наче спів у душі. Острог, 2005.
6. Матеріали Острозького районного історико-культурного заповідника.
7. На відстані серця. – Острог, 2004.
8. Сухомлинський В. О. Твори. – Т. 2. – К., 1993.
9. Поліщук Я. Література рідного краю. – Рівне, 1993.